

**ABDULLA QAHHORNING “ANOR” HIKOYASIDA IQTISODIY
MUAMMOLAR TALQINI****Esenbayev Nursultan Nurdjan o‘g‘li***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Menejment fakulteti**Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar 1-kurs talabasi***Burxanova Sabo Tulanovna***Ilmiy rahbar: TDIU, “Ijtimoiy fanlar kafedrası” dotsenti***Annotatsiya**

Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning «Anor» hikoyasida iqtisodiy muammolarning badiiy talqini kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqot ob’yekti sifatida yozuvchining 1938-yilda yaratgan ushbu asari, predmeti esa asarda iqtisodiy qiyinchiliklarning badiiy ifodasi va ramziy talqini qabul qilinadi. Tadqiqotda adabiy matnga yaqin o‘qish (close reading), sotsial-realistik tanqid, psixologik va semiotik tahlil uslublari qo‘llaniladi. Xususan, kambag‘allik, moddiy yetishmovchilik va ijtimoiy tengsizlik masalalari hikoya syujeti, obrazlar tizimi va ramziy detallar orqali yoritiladi. Hikoyadagi anor obrazi nafaqat biologik ehtiyoj, balki ijtimoiy adolatsizlik, inson qadr-qimmatining buzilishi va iqtisodiy tengsizlikning kuchli ramzi sifatida talqin etiladi. Yozuvchi anorning po‘st qattiqligi va uning ichidagi donalarni ham inson ehtiyojlarining ko‘pligi, ma’naviy boylikka erishish qiyinligi va ota-onaning qadr-qimmatini saqlash harakatlari ramzi sifatida ishlatadi. Shuningdek, iqtisodiy qiyinchiliklarning oila ichidagi munosabatlarga, bolalar psixologiyasiga va kishining o‘z-o‘ziga nisbatan bahosiga ta’siri chuqur o‘rganiladi. Tadqiqot natijasida Abdulla Qahhor kichik badiiy detal — anor orqali katta ijtimoiy-iqtisodiy muammoni ochib bergani, yozuvchining inson ruhiyatini nozik tasvirlash mahorati hamda badiiy ifoda vositalarini ustalik bilan qo‘llash qobiliyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy muammo, kambag‘allik, ijtimoiy tengsizlik, badiiy obraz, anor, ramz, sotsial-realizm, inson ruhiyati, matn tahlili, bazar obrazi*

Аннотация

В данной статье дается комплексный анализ художественного отражения экономических проблем в рассказе Абдуллы Каххора «Анор». Используя методы близкого чтения и социал-реалистической критики, исследование изучает, как бедность, материальная недостаточность и социальное неравенство раскрываются через сюжет, образы и символические детали произведения. Особое внимание уделяется образу граната как многослойному символу, представляющему не только биологическую потребность, но и социальную несправедливость, человеческое

достоинство и экономическое неравенство. Рассматривается влияние экономических трудностей на семейные отношения, детскую психологию и самооценку главного героя. В результате исследования обосновывается, что Каххор мастерски раскрыл глубокую социальную проблему через небольшую художественную деталь, демонстрируя исключительное мастерство в изображении человеческой психологии.

Ключевые слова: *экономические проблемы, бедность, социальное неравенство, художественный образ, гранат, символизм, социал-реализм, психология, детское восприятие, образ базара*

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the artistic interpretation of economic problems in Abdulla Qahhor's short story Anor. Using close reading and social-realist critical methods, the study examines how poverty, material deprivation, and social inequality are revealed through the plot, characters, and symbolic details of the narrative. Special attention is paid to the pomegranate as a multilayered symbol representing not only biological need but also social injustice, human dignity, and economic disparity. The impact of economic hardship on family relationships, child psychology, and the protagonist's self-esteem is thoroughly investigated. The study concludes that Qahhor masterfully presents a significant social problem through a small artistic detail, demonstrating his exceptional skill in depicting human psychology and creating profound meaning through symbolic imagery.

Keywords: *economic problems, poverty, social inequality, artistic image, pomegranate, symbolism, social realism, human psychology, close reading, bazaar image*

Kirish

O‘zbek adabiyotining rivojlanishida Abdulla Qahhor (1907-1968) alohida va muhim o‘rin tutadi. U XX asrning 20-30-yillarida shakllangan zamonaviy o‘zbek badiiy nasrining asoschilaridan biri, xususan, o‘zbek hikoyachiligining yangi bosqichi asoschisi sifatida tanilgan. Maksim Gorkiyning «Kichik odamlar» traditsiyasidan ilhomlangan Qahhor o‘z asarlarida jamiyat hayoti, inson taqdiri, ijtimoiy adolatsizlik va kambag‘allik kabi dolzarb muammolarni sodda, ammo chuqur mazmun bilan tasvirlaydi. Adabiyotshunos olimlar fikricha, yozuvchi asarlarining asosiy xususiyati — oddiy, kundalik voqealar orqali katta ijtimoiy-falsafiy masalarni ochib bera olishi, psixologik realizm va ijtimoiy tanqidni uyg‘unlashtirishdir. Bu xususiyat Qahhor ijodini o‘zbek adabiyotining yetuk namunalaridan biri sifatida ajratib turadi.

«Anor» hikoyasi ham ana shunday asarlardan biri bo‘lib, 1938-yilda yozilgan va o‘zbek adabiyotining sotsial-realistik yo‘nalishidagi yetakchi asarlari qatoridan joy olgan. Adabiyotshunoslik tadqiqotlarida bu hikoya o‘zbek nasrining mukammal namunasi sifatida

tan olinadi. Hikoyada iqtisodiy muammolar, kambag‘allik va inson ruhiyati o‘rtasidagi murakkab bog‘liqlik badiiy tarzda yoritilgan. Asarda kambag‘al ota-onaning o‘z farzandlari uchun oddiy meva — anorni xarid qila olmasligi kabi kichik, ammo munosib voqea orqali iqtisodiy tengsizlik, inson qadr-qimmatining iqtisodiy sharoitlarga bog‘liqligi va jamiyatdagi tabaqalashtirish chuqur tasvirlangan. Hikoya hajman kichik bo‘lsa-da, mazmunan nihoyatda boy va ko‘p qatlamlidir.

Mazkur maqolaning maqsadi — «Anor» hikoyasida aks etgan iqtisodiy muammolarni badiiy tahlil orqali o‘rganish, anor obrazining ramziy ma‘nosini ochib berish hamda iqtisodiy qiyinchiliklarning inson psixologiyasiga, oila munosabatlariga va jamiyatimizga ta‘sirini kompleks yoritishdan iborat. Tadqiqotda quyidagi muammolar tadqiq etiladi: 1) Qahhor qanday qilib kichik badiiy detal orqali katta ijtimoiy-iqtisodiy muammoni ifodalagan? 2) Anor obrazi qanday ramziy ma‘nolarni kasb etadi va u qanday qilib ko‘p qatlamli semantik tuzilmani hosil qiladi? 3) Yozuvchi kambag‘allikni tasvirlashda qanday badiiy uslublardan foydalangan? 4) Iqtisodiy tengsizlik inson ruhiyatiga, oila munosabatlariga va bolalar psixologiyasiga qanday ta‘sir ko‘rsatadi?

Asosiy qism

«Anor» hikoyasining syujeti ancha sodda bo‘lib, unda kambag‘al ota bemor farzandi uchun anor olib kelish niyatida bozorga boradi. Biroq u mevaning narxini eshitgach, o‘zining iqtisodiy imkoniyatlarining yetishmasligini anglab, sharmanda va qayg‘uli holatda uyiga qaytadi. Shu tariqa, yozuvchi kundalik hayotdan olingan eng sodda voqea orqali chuqur ijtimoiy-falsafiy mazmun yaratadi. Hikoya 1930-yillarda Sovet O‘zbekistonida, iqtisodiy o‘zgarishlar, kolxozlashtirish va bozor iqtisodiyoti keskinlashgan davrda yozilganligi sababli, asarning ijtimoiy-falsafiy fonini tushunish uchun tarixiy kontekstni hisobga olish muhimdir. Qahhor bu davrning ijtimoiy ziddiyatlarini kichik oilaviy dramada ifodalagan, bu esa o‘zbek adabiyotida «kichik voqea orqali katta mazmun» yaratish an‘anasi (mikrohikoya uslubi) deb ataluvchi badiiy uslubning yorqin namunasi.

Sovet davrida iqtisodiy tizim markazlashgan reja asosida boshqarilgan bo‘lib, unda ishlab chiqarish vositalari davlat tasarrufida bo‘lgan va bozor mexanizmlari cheklangan edi. Bunday tizim ayrim sohalarda barqarorlikni ta‘minlagan bo‘lsa-da, ko‘plab muammolarni ham yuzaga keltirdi. Xususan, resurslarning samarasiz taqsimlanishi, mahsulot tanqisligi, iste‘mol bozori rivojlanmaganligi va aholi ehtiyojlarining to‘liq qondirilmasligi keng tarqalgan holat edi. «Anor» hikoyasida tasvirlangan oddiy bir mevaning ham kambag‘al oila uchun yetib bo‘lmas darajada qimmatligi ana shu tizimdagi yashirin iqtisodiy nomutanosibliklarning badiiy aksidir.

Shu o‘rinda, Sovet davrini to‘liq ijobiy yoki salbiy baholash bir tomonlama yondashuv bo‘lar edi. Chunki bu davrda bepul ta‘lim, sog‘liqni saqlash tizimi va ijtimoiy kafolatlar

mavjud bo‘lgan. Biroq bu imkoniyatlar ko‘pincha iqtisodiy erkinlikning cheklanishi, shaxsiy tashabbusning pasayishi va bozor raqobatining yo‘qligi evaziga ta‘minlangan. Natijada, jamiyatda yashirin kambag‘allik, sifat muammolari va tanqislik iqtisodiyoti shakllangan. Qahhorning hikoyasi aynan shu “ko‘rinmas muammo”larni ochib beradi.

Bugungi Yangi O‘zbekiston sharoitida esa iqtisodiyot bozor tamoyillariga asoslangan holda rivojlanmoqda. Xususiyl mulkchilik, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb qilish va erkin narxlar tizimi iqtisodiy o‘shning asosiy omiliga aylangan. Natijada, aholi daromadlari oshib bormoqda, tovar va xizmatlar xilma-xilligi kengaymoqda. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiyotda ham ijtimoiy tengsizlik, daromadlar tafovuti va ayrim qatlamlarning himoyaga muhtojligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

Shu jihatdan qaraganda, «Anor» hikoyasidagi iqtisodiy muammolar faqat tarixiy hodisa emas, balki bugungi kun bilan ham uzviy bog‘liqdir. Agar Sovet davrida muammo ko‘proq tizimning yopiq va markazlashganligi bilan bog‘liq bo‘lgan bo‘lsa, hozirgi davrda u bozor iqtisodiyotining tabiiy oqibatlari — raqobat va tengsizlik bilan izohlanadi. Demak, Qahhor asari orqali ko‘tarilgan iqtisodiy adolatsizlik masalasi turli tarixiy sharoitlarda turlicha shaklda namoyon bo‘lsa-da, o‘z mohiyatini yo‘qotmay kelmoqda.

Hikoyadagi anor obrazi nafaqat biologik oziq-ovqat, balki murakkab ramziy ma‘no tizimini ifodalaydi. Semiotik tahlil nuqtai nazaridan, anor bir necha ma‘nolar qatlamini birlashtiradi. Ilk nuqtada anor — bola sog‘ligi uchun zarur bo‘lgan meva, ya‘ni fizik ehtiyojni qondirish vositasidir. Biroq u shu bilan birga bolalikning ifloslanmagan dunyoni, farzandning sodda orzularini va ota-onaning farzandlari uchun baxt tilash huquqini ham ramziy qiladi. Anorning qizil rangi hayot, quvvat va sog‘lomlik ramzi sifatida o‘qiladi, biroq ota uchun bu rang baxt va umidsizlik o‘rtasidagi keskin ziddiyatni ifodalaydi. Mevaning ichidagi donalari esa insoniy ehtiyojlarning ko‘pligini va har bir donaning ortida yashiringan qoniqmagan istaklarni timsol qilishi mumkin.

Yozuvchi anorning po‘stining qattiqligini ham ramziy ma‘noda ishlatadi. Bu po‘st — kambag‘al ota-onaning kamsizlikka qarshi kurashidagi o‘z qadr-qimmatini saqlab qolishga urinishidir. Ular jamiyat oldidagi o‘zliklarini yashirishga harakat qiladilar, biroq ichki dunyolaridagi azob-uqubatlar shu qattiq po‘st ichida yashirinib turadi. Shuningdek, anorning ichidagi donalar osonlikcha olinmaydi — bu ham iqtisodiy ne‘matlarning erishish qiyinligini, mehnat va azob orqali qo‘lga kiritilishi mumkin bo‘lgan boyliklarning aslida nafaqat jismoniy, balki ma‘naviy qimmatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Ana shu ramziy ko‘p qirralilik «Anor» hikoyasini oddiy ijtimoiy tanqiddan murakkab badiiy asarga aylantiradi.

Hikoyaning markaziy qahramoni — ota obrazi juda nozik va ko‘p qirrali yaratilgan. U bemor farzandi uchun anor olib kelishni xohlaydi, chunki bu nafaqat taom, balki ota sifatidagi mas‘uuiyat, mehr-muhabbat va farzandining sog‘lig‘ini tiklash umididir. Psixologik realizm

nuqtai nazaridan, ota obrazi o‘zining ijtimoiy holatini anglagan holda farzandining ehtiyojlarini qondira olmaslik azobini boshdan kechiradi. Bozorda narxni eshitgach, ota bir necha marta o‘z holatini yashirishga urinadi: savdogarga taklif qiladi, iltimos qiladi, hatto o‘zining aqldan ozgan holatini yashirishga harakat qiladi. Bu holatlar orqali yozuvchi kambag‘allikning faqat moddiy tomonini emas, balki insonning ruhiy cho‘kishini, o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchni yo‘qotishini va jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglashdagi azobni tasvirlaydi. Otaning yuzidagi sharmandalik, qo‘llarining titrashi va ovozidagi ohista ohang o‘quvchining o‘zini ham o‘sha bozorda his qilishiga sabab bo‘ladi.

Savdogar obrazi hikoyada ijtimoiy adolatsizlikning yuzaki ifodasidir. U anor sotuvchisi sifatida faqat o‘zining tijoriy manfaatini ko‘zlaydi va sotib oluvchining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini o‘ylamaydi. Uning beparvo, sovuq munosabati bozor munosabatlarining insoniy hissiyotdan xoli ekanligini ko‘rsatadi. Bozor iqtisodiyotida inson emas, balki pul va tovar munosabatlari ustunlik qiladi. Shu orqali yozuvchi ijtimoiy tengsizlikning shaxsiy axloqiy muammo emas, balki tizimli ijtimoiy-iqtisodiy muammo ekanligini ko‘rsatadi. Savdogar va sotib oluvchi o‘rtasidagi bu dialog — aslida jamiyatning boy va kambag‘al tabaqalari o‘rtasidagi uchrashuvning badiiy timsolidir.

Hikoyada bolaning obrazi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bola bemor bo‘lib, anorni xohlaydi, biroq u ota-onaning iqtisodiy ahvolini to‘liq anglamaydi. Bolaning bu holati — nozik psixologik qatlamdir: u kambag‘allikning ijtimoiy sabablarini emas, balki uning natijalarini his qiladi. Bola uchun anor yo‘qligi — ota-onaning sevgisining yetishmasligi emas, balki koinotning adolatsizligining ilk uchrashuvidir. Bu esa muallifning bolalar psixologiyasini nozik tasvirlashini va avlodlar o‘rtasidagi tushunmovchilikni ko‘rsatadi. Shuningdek, bola orzusi va ota haqiqati o‘rtasidagi ziddiyat hikoyaning eng ta’sirchan qismidir.

Qahhor hikoyada tanqidiy kayfiyatni keskin, ochiq ifodalashdan saqlanadi. U o‘quvchini o‘ylashga undaydi va voqealarning o‘zidan gapiradi. Bu — «ko‘rsatish, aytmay» badiiy uslubining g‘oyavi namunasidir. Masalan, ota bozordan qaytganida uning yuz ifodasi, qo‘llarining titrashi, ovozining ohista chiqishi orqali o‘quvchi uning ruhiy azobini his qiladi. Muallif ota «xafa bo‘ldi» deb aytmaydi, balki ota xafagarchiligini kichik detallar orqali tasvirlaydi. Bu uslub hikoyaning ta’sirchanligini bir necha baravar oshiradi va o‘quvchini voqealarning ichiga botirishga muvaffaq bo‘ladi. Shunday qilib, Qahhorning soddalik san’ati eng yuqori badiiy murakkablikka erishadi.

Bugungi kunda ham «Anor» hikoyasida ko‘tarilgan muammolar o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Dunyoning ko‘plab joylarida, jumladan, rivojlanayotgan mamlakatlarda kambag‘allik va ijtimoiy tengsizlik davom etmoqda. Biror oila uchun oddiy meva, davolanish yoki ta’lim imkoniyatlari boshqalar uchun kundalik hayotning bir qismi bo‘lsa, millionlab

odamlar uchun ular hali ham orzu bo‘lib qolmoqda. Shu sababli Qahhorning bu asari nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ham saqlab qolmoqda. Yozuvchi yetmish yildan ortiq vaqt oldin yaratgan asar hozirgi kunda ham insoniyatning eng dolzarb muammolaridan biri — iqtisodiy adolatsizlik haqida gapiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, «Anor» hikoyasi orqali Abdulla Qahhor iqtisodiy muammolarni chuqur, ko‘p qirrali va ta’sirchan tarzda yoritib bergan. Asarda kambag‘allik, moddiy yetishmovchilik va ijtimoiy tengsizlik masalalari faqat statistik ma’lamotlar orqali emas, balki anor, ota, savdogar va bola kabi badiiy obrazlar orqali jonli va tasvirli ochib berilgan. Yozuvchi kichik detal — anor orqali katta ijtimoiy-iqtisodiy va axloqiy muammoni ko‘rsatishga erishgan. Bu uning nafaqat ijtimoiy tanqidiy pozitsiyasini, balki inson ruhiyatini nozik tasvirlash, ramziy detallar yordamida chuqur mazmun yaratish mahoratini ham isbotlaydi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Qahhorning ushbu asari o‘zbek adabiyotining sotsial-realistik an’analarini muvaffaqiyatli davom ettirgan va badiiy ifoda vositalarini yangi cho‘qqilarga olib chiqqan.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, «Anor» hikoyasi sotsial-realistik va psixologik-realistik an’nalarning uyg‘unlashgan namunasidir. Qahhor o‘z asarlarida sodda kundalik voqealar orqali inson qadr-qimmatini, ota-onalik mehrining kuchi va ijtimoiy adolatsizlikning oqibatlarini ifodalash bilan o‘zbek adabiyotining yetuk namunalari qatoridan joy olgan. Yozuvchining anor obrazini ustalik bilan ishlatishi, kichik detallar orqali chuqur mazmun yaratish mahorati adabiyotshunoslik tadqiqotlarida alohida e’tiborga sazovor. Asar bugun ham o‘zining badiiy va ijtimoiy ahamiyatini saqlab qolmoqda va kelajak tadqiqotchilar uchun boy manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Shunday qilib, anor — bu nafaqat meva, balki insoniyatning abadiy orzulari, azoblari va umidlarining ramzi sifatida adabiyot tarixida mangu qoladi.